

Kay Redfield Jamison

Neklidná mysl

MŮJ PŘÍBĚH BIPOLÁRNÍ PORUCHY

portál

Kay Redfield Jamison

Neklidná mysl

MŮJ PŘÍBĚH BIPOLÁRNÍ PORUCHY

portál

Původní anglické vydání:

Unquiet mind

Copyright © 1995 by Kay Redfield Jamison

This translation published by arrangement with Alfred A. Knopf, an imprint of The Knopf Doubleday Group, a division of Penguin Random House, LLC.

České vydání:

Translation © Miroslava Kopicová, 2018

© Portál, s. r. o., Praha 2018

ISBN 978-80-262-1419-9

*Občas přemítám, zda by
mi byl klidný nerušený život
vůbec vyhovoval – přesto ale
po něm někdy toužím.*

George Gordon Byron

Pro mou matku,
Dell Templeovou Jamisonovou,
která mi dala život ne jednou,
ale nesčetněkrát.

PROLOG

Když jsou dvě hodiny ráno a vy se zrovna nacházíte v manické fázi, může mít i lékařské centrum na Kalifornské univerzitě své kouzlo. Tato nemocnice – obyčejně jen chladný shluk nezajímavých budov – se onoho podzimního rána ani ne před dvaceti lety dostala do centra pozornosti mé vnímavé, dokonale čilé nervové soustavy. Vstřebávala jsem všechno kolem sebe s naježenými vibrisy, vztyčenými tykadly a se složeným muším zrakem. Byla jsem na útěku. Ne jen tak rozběhnutá. Pobíhala jsem divoce a zběsile sem a tam po parkovišti a pokoušela jsem se vybit tu bezmeznou, roztěkanou spoustu manické energie. Utíkala jsem rychle, ale pomalu jsem začínala přicházet o rozum.

Muž, který tam byl se mnou, kolega z lékařské fakulty, přestal pobíhat o hodinu dříve a byl, jak mi netrpělivě sdělil, vyčerpaný. Člověka s rozumnějším uvažováním by to nepřekvapilo: obvyklý rozdíl mezi dnem a nocí pro nás dva dávno zmizel a nekonečné hodiny plné skotské, povykování a rozesmátého vrávorání si vybraly svou zjevnou, ne-li finální, daň. Měli jsme tou dobou spát nebo sedět u práce, „publikovat, abychom neupadli v zapomnění“, pročítat časopisy, zapisovat údaje do tabulek nebo kreslit nudné vědecké grafy, které nikdo nebude číst.

Najednou vedle nás zastavilo policejní auto. I když jsem v tu chvíli nebyla tak docela při smyslech, všimla jsem si, že při vystupování z auta policista položil ruku na svou zbraň. „Proč sakra v tuhle hodinu pobíháte tady po parkovišti?“ otázal se. Což nebyla nijak nerozumná otázka. Zbývající ostrůvky mého

zdravého rozumu se pospojovaly alespoň na tak dlouho, abych stihla usoudit, že tuto situaci bude nejspíš těžké vysvětlit. Můj kolega našťěstí uvažoval mnohem lépe než já a podařilo se mu sáhnout kamsi hluboko do svého vlastního i celosvětového kolektivního nevědomí, načež prohlásil: „My tu oba učíme na katedře psychiatrie.“ Policista na nás pohlédl, usmál se, vrátil se do služebního vozu a odjel pryč.

Tím, že jsme profesori psychiatrie, se to všechno vysvětlovalo.

Zhruba měsíc po podpisu jmenovacích dokumentů, díky nimž jsem se stala profesorkou psychiatrie na Kalifornské univerzitě v Los Angeles, jsem byla na nejlepší cestě se zbláznit. Psal se rok 1974 a mně bylo dvacet osm. Do tří měsíců byl ze mě nepoznatelný maniak a teprve jsem se tehdy pouštěla do své dlouhé a nákladné osobní války s léky, k jejichž užívání jsem jen o pár dalších let později důrazně přemlouvala druhé. K mé nemoci a mému boji s lékem, který mi nakonec zachránil život a navrátil zdravý rozum, se schylovalo celá léta.

Co se pamatuji, vždycky mnou hrozivě, byť často také nádherně, zmítaly změny nálad. Jako dítě jsem byla velmi emotivní, jako mladá dívka vrtošivá, první vážnou depresi jsem měla během dospívání a poté jsem se v době, kdy jsem začínala se svým profesním životem, zamotala do koloběhu maniodepresivní nemoci,[★] takže jsem se, z nutnosti i vrozené zvědavosti, začala věnovat studiu nálad. Neznám jiný způsob, jak nemoci, kterou mám, porozumět, a vlastně ji tak také přijmout. Je to také jediný způsob, který znám, jak se pokoušet pomáhat druhým, kteří poruchami nálad trpí také. Tato nemoc, která mě při několika příležitostech málem připravila o život, zabije ročně desítky tisíc lidí. Vesměs jsou to mladí lidé,

[★] Autorka používá starší označení maniodepresivní psychóza pro dnes obvyklou bipolární poruchu. Důvod vysvětluje ve čtvrté části v kapitole Když mluvím o šílenství.

většina zemře zbytečně a mnohdy patří k těm nejnápaditějším a nejtalentovanějším lidem, které naše společnost má.

Číňané se domnívají, že proto, abyste nějakou nemoc porazili, musíte ji nejprve proměnit v něco krásného. Jistým podivným způsobem se tohle pokouším udělat s maniodepresivní poruchou. Je to fascinující, byť ďábelský nepřítel a společník; připadá mi svůdně komplikovaná, je esencí toho nejlepšího i toho nejnebezpečnějšího v našich povahách. Abych se s touto poruchou smířila, musela jsem ji poznat ve všech jejích náladách a věčných převlecích a porozumět její skutečné i domnělé síle. Kvůli tomu, že mi má nemoc zpočátku připadala prostě jako prodloužení mě samotné – tedy mých běžných proměnlivých nálad, mé energičnosti a okamžiků nadšení –, jsem jí nechávala možná někdy až příliš prostoru. A protože jsem se domnívala, že bych své čím dál prudší změny nálad měla zvládat sama, jsem během prvních deseti let ani nevyhledala žádnou léčbu. Dokonce i poté, co začal můj stav být z lékařského hlediska naléhavý, jsem občas odmítala léky, které, jak mi radilo mé vlastní vzdělání i klinický výzkum, byly jediným rozumným způsobem, jak se s nemocí, kterou jsem měla, vypořádat.

Mé manické stavy, alespoň v jejich rané a mírné podobě, byly naprosto opojné a vedly k velkému osobnímu potěšení, jedinečnému přívalu myšlenek a neustálé energii, která umožňovala nové myšlenky převést na papír a do projektů. Medikace nejenže tato období rychlosti a rozletu ostře omezila, ale přinesla s sebou i zdánlivě nesnesitelné vedlejší účinky. Trvalo mi až příliš dlouho, než jsem si uvědomila, že ztracené roky a vztahy nelze získat zpět, že škody spáchané na sobě a na druhých nelze vždy napravit a že nezávislost na kontrole, kterou léky představují, ztrácí svůj význam, jsou-li jedinými alternativami smrt a šílenství.

Boj, který jsem sváděla sama se sebou, není nijak neobvyklý. Hlavním klinickým problémem při léčbě maniodepresivní poruchy není, že by neexistovaly účinné léky – existují –, ale pacienti je často odmítají brát.

A co je ještě horší, vzhledem k nedostatku informovanosti, špatným lékařským doporučením, stigmatizaci či obavám z osobních nebo profesních potíží ani nevyhledají pomoc. Maniodeprese deformuje náladu a myšlenky, podněcuje hrozné způsoby chování, ničí základy racionálního uvažování a často také podkopává touhu a vůli žít. Je to nemoc svým původem biologická, zkušenost s ní je však pociťována jako psychická. Tato nemoc je jedinečná v tom, že vede k výhodám a potěšení, vzápětí ale také k téměř nesnesitelnému utrpení a nezdědka také k sebevraždě.

Já mám to štěstí, že jsem na svou nemoc nezemřela, že se mi dostalo té nejlepší dostupné lékařské péče a že mám přátele, kolegy a rodinu, které mám. Na oplátku se zase já snažím, seč mohu, využívat svých vlastních zkušeností s touto nemocí jako zdroje informací pro svůj výzkum, výuku, klinickou praxi a práci obhájkyne duševního zdraví. Doufám, že prostřednictvím psaní a výuky přesvědčím své kolegy o paradoxním jádru této nevypočitatelné nemoci, která dokáže zabít i tvořit; a spolu s mnoha dalšími se snažím změnit postoje veřejnosti vůči duševním onemocněním obecně, a konkrétně vůči maniodepresivní poruše. Občas je těžké skloubit vědeckou disciplinovanost mého intelektuálně zaměřeného oboru s pádnějšími skutečnostmi svých emočních zážitků. A přesto mám pocit, že právě z tohoto spojení syrovějších emocí a nadhledu, který je vlastní klinické vědě, jsem získala svobodu žít takový život, jaký chci, a lidské zkušenosti nutné k tomu, abych se pokusila ovlivnit veřejné povědomí i klinickou praxi.

Měla jsem mnoho obav ohledně napsání knihy, která tak otevřeně popisuje mé vlastní záchvaty mánie, deprese a psychózy, a také popisuje, jaký jsem měla problém uznat, že potřebuji stálou medikaci. Kliničtí lékaři, ze zjevných důvodů spojených s udělováním licencí a nemocničních výsad, váhají, když mají sdělovat své psychické problémy druhým. Často jsou tyto obavy zcela na místě. Nemám představu, jaké dlouhodobé dopady bude mít otevřené probírání takových témat na můj osobní a profesní

život, ale ať již budou následky jakékoli, rozhodně to bude lepší než setrvávat v mlčení. Už mě unavuje se skrývat, unavuje mě plýtvat energií a cítit se svázaná, unavuje mě pokrytectví a unavuje mě chovat se, jako bych měla co tajit. Člověk je tím, kým je, a neupřímnost, spočívající ve schovávání se za nějaký akademický titul, určité vystupování nebo sbírku slov, je i tak stále neupřímností. Možná nezbytná, ale přesto neupřímná. Mám stále ještě obavy ohledně svého rozhodnutí promluvit veřejně o své nemoci, ale jednou z výhod toho, že mám maniodepresivní poruchu už více než třicet let, je, že mi máloco připadá nezvladatelně těžké. Podobně, jako když cestou přes Bay Bridge zuří nad zátokou Chesapeake bouře, je možná děsivé pokračovat dál, ale o návratu nemůže být ani řeči. Zjišťuji, že vcelku nevyhnutelně nalézám jistou útěchu v základní otázce, kterou si položil Robert Lowell: *Inu, proč neříct, co se stalo?*

ČÁST PRVNÍ

NEZKROTNÉ
MODRÉ DÁLAVY

VZHŮRU AŽ KE SLUNCI

Stála jsem se zakloněnou hlavou, jeden cop se mi zachytil mezi zuby, a poslouchala jsem tryskové letadlo nad sebou. Ten zvuk byl neobvykle hlasitý, což znamenalo, že je blízko. Moje základní škola se nacházela poblíž letecké základny Andrews, kousek za Washingtonem. Hodně z nás bylo dětmi pilotů, takže to byl všední zvuk. Všednost mu ale nijak neubírala na kouzlu a já jsem na hřišti instinktivně zvedla hlavu a zamávala. Samozřejmě jsem věděla, že mě pilot nemůže vidět – odjakživa jsem to věděla – a stejně tak jsem věděla, že i kdyby mě viděl, pravděpodobně to nebyl můj otec. Byla to ale jedna z těch věcí, které prostě člověk dělá, a milovala jsem jakoukoli výmluvu, abych mohla jen tak zírat do nebe. Můj otec, kariérní důstojník leteckých sil, byl především vědec, a až poté také pilot. Létání ale miloval, a protože byl meteorolog, vznášela se jeho mysl i jeho duše nahoře v oblacích. Stejně jako otec jsem raději hleděla vzhůru, než abych se opatrně rozhlížela kolem.

Když jsem mu říkala, že námořnictvo a armáda jsou mnohem *starší* než letectvo a mají mnohem větší tradici, vždycky odvětil: „Ano, to je pravda, ale letectvo je *budoucnost*.“ A pak pokaždé dodal: „A navíc – můžeme létat.“ Poté, co vyjádřil své přesvědčení, často následovalo nadšené podání písňe letectva, z níž si útržky pamatuji dodnes, propletené poněkud nesourodě s verši z vánočních koled a dětských básniček a úryvky z *Knihy obecných modliteb*, a ještě teď mi dokáže zrychlit tep.

A tak jsem poslouchala a věřila, a když jsem slyšela slova „Do nezkrotných modrých letíme dálav“, pomyslela jsem si, že slova „nezkrotné“ a „dálavy“ patří k těm nejnádhernejším, která jsem kdy slyšela. Stejně tak jsem byla naprosto nadšená veršem „Stoupáme vzhůru až ke slunci“ a instinktivně jsem věděla, že patřím k těm, kdo milují rozlehlost oblohy.

Hluk tryskového letadla zesílil a já jsem viděla, jak ostatní děti, které se mnou chodily do druhé třídy, najednou prudce zvedly hlavy. Letadlo letělo velmi nízko, prosvištělo kolem nás a těsně minulo hřiště. Vyskočili jsme a naprosto vyděšení jsme se tiskli k sobě, zatímco letadlo vlétlo mezi stromy a explodovalo přímo před námi. Prudkost nárazu byla při strašlivém dopadu letadla cítit i slyšet; a byla i vidět v hroživé, leč nesmírné skomírající kráse plamenů, jež následovaly. Během několika minut se na hřiště přihrnula spousta maminek, aby děti uklidnily, že to nebyl jejich tatínek. Naštěstí pro mého bratra, sestru a mě to nebyl ani ten náš. Během několika následujících dnů díky zveřejnění pilotovy poslední zprávy kontrolní věži předtím, než zemřel, vyšlo najevo, že věděl, že se mohl zachránit a seskočit s padákem. Také ale věděl, že pokud by to udělal, riskoval by, že neřízené letadlo dopadne na hřiště a zabije nás, kdo jsme tam byli.

Mrtvý pilot se stal hrdinou, proměnil se ve spalující, pronikavý, naprosto neskutečný ideál toho, co se myslí slovem povinnost. Byl to nemožný ideál, ale o to podmanivější a vtíravější právě kvůli své nedosažitelnosti. Vzpomínka na ten náraz se mi za ta léta mnohokrát vybavila, jednak jako připomínka toho, jak člověk o takové ideály usiluje, a také toho, jak vražedně složité je jich docílit. Už jsem se nikdy nepodívala na nebe a neviděla jen rozlehlost a krásu. Od toho odpoledne jsem viděla, že je tam vždycky také smrt.

Ačkoli jsme se, jako všechny rodiny příslušníků armády, hodně stěhovali – než jsem nastoupila do páté třídy, prošli jsme s mým starším bratrem

a sestrou čtyřmi různými základními školami, a žili jsme na Floridě, v Portoriku, v Kalifornii, Tokiu, a Washingtonu, dvakrát – naši rodiče, obzvláště má matka, udržovali v životě co největší bezpečí, vřelost a stálost, jak to jen šlo. Můj bratr byl z nás tří dětí nejstarší a nejvyrovnanější a byl mým neochvějným spojencem, navzdory tříletému věkovému rozdílu mezi námi. Když jsem vyrůstala, byl to můj idol a často jsem se ploužila za ním, když se s kamarády vydal hrát baseball nebo na obchůzku po okolí, a hrozně jsem se snažila být nenápadná. Byl chytrý, hezký a sebevědomý a já jsem měla pocit, že kdykoli je poblíž, jsem o něco víc pod ochranou. Můj vztah se sestrou, která byla jen o třináct měsíců starší než já, byl komplikovanější. Ona byla v rodině ta opravdová kráska, s tmavými vlasy a nádhernýma očima, která si už od malička téměř bolestně uvědomovala všechno kolem sebe. Měla charismatické vystupování, prudkou povahu, velmi temné proměnlivé nálady a jen málo pochopení pro konzervativní vojenský životní styl, který nás všechny podle ní svazoval. Vedla si svůj vlastní vzdorovitý život a nevázaně unikala, kdykoli a kdekoli mohla. Střední školu nesnášela, a když jsme žili ve Washingtonu, často místo školy chodila do Smithsonianova institutu nebo do Vojenského lékařského muzea, nebo jen tak na pivo a cigaretu s kamarády.

Mě nesnášela, a měla pocit, že jsem, jak posměšně říkávala, „ta oblíbená“ – sestra, která si podle ní až příliš snadno nacházela přátele a zvládala školu – a procházela životem příliš lehce, chráněná před realitou absurdně optimistickým pohledem na lidi a na život. Mezi bratrem, který byl od přírody atlet a na vysoké a při přijímacích zkouškách na magisterské studium nikdy neměl jiné než dokonalé známky, a mnou, která školu v zásadě milovala a vrhala se energicky do sportovních a školních činností a aktivit s přáteli, vyčnívala má sestra jako někdo, kdo se bouří a vzdoruje světu, který vnímala jako nevlídný a těžko zvladatelný. Nenáviděla vojenský život, ty neustálé přesuny a potřebu stále hledat nové přátele, a měla pocit, že zdvořilost naší rodiny je pokrytectvím.

Možná proto, že mé vlastní útrapy s pochmurnými náladami přišly, až když jsem byla starší, dostalo se mi více času stráveného ve vlídnějším, méně hrozivém a pro mě ve skutečnosti naprosto báječném světě plném dobrodružství. Myslím, že tento svět má sestra nikdy nepoznala. Dlouhé a důležité roky dětství a raného dospívání pro mě vesměs byly velmi šťastným obdobím a poskytly mi pevný základ laskavosti, přátelství a sebedůvěry. Staly se pak velmi silným amuletem, mocnou pozitivní silou vyvažující budoucí smutky. Má sestra žádné takové roky, žádné takové ochranné amulety neměla. Možná proto není nijak překvapivé, že když jsme se ona i já musely každá potýkat se svými démony, má sestra vnímala temnotu jako něco, co je její součástí, i součástí celé rodiny a světa. Já jsem místo toho vnímala temnotu jako něco cizího. Bez ohledu na to, jak moc se mi usídlila v mysli, připadala mi téměř vždy jako nějaká vnější síla, která válčila s mým přirozeným já.

Stejně jako otec dokázala být i má sestra velmi okouzlující, plná života, originální a ohromně duchaplná, a také byla nadána mimořádným citem pro estetickou tvorbu. Nebyla uvolněným nebo bezstarostným člověkem, a jak rostla, její potíže narůstaly s ní, ale měla nesmírnou uměleckou představivost a ducha. Také dokázala člověku zlomit srdce a vyprovokovat ho mimo jakoukoli rozumnou míru snesitelnosti. I tak jsem si ale vždycky připadala při zemi ve srovnání se sestřinou ohnivostí.

Co se mého otce týče, pokud se angažoval, angažoval se často naprosto kouzelně: temperamentní, zábavný, zvědavý téměř ve všech oblastech, a schopný s potěšením a originalitou popisovat krásy a jevy přírodního světa. Sněhová vločka nebyla nikdy pouhou sněhovou vločkou, nebo mrak mrakem. Stávaly se událostmi a postavami, součástí rušného a podivně uspořádaného světa. V dobrých chvílích, když měl povznesenou náladu, se jeho nakažlivé nadšení dotýkalo téměř všeho. Dům byl plný hudby, objevovaly se nové šperky – prsten s měsíčním kamenem, propracovaný náramek s leštěnými kabošonky rubínů, přívěšek

z kamene zelenkavé barvy moře obtočený zlatou spirálkou – a my jsme se všichni nachystali do posluchačské nálady, protože jsme věděli, že se brzy dozvíme spoustu věcí o tom, co nového ho zaujalo. Občas se hovor točil kolem zaníceného přesvědčení, že budoucnost a spásu světa lze nalézt ve větrných mlýnech; jindy šlo o to, že se my tři děti prostě *musíme* učit rusky, protože ruská poezie je v originále tak nevýslovně krásná.

Jednou, poté, co se otec dočetl, že George Bernard Shaw odkázal v závěti peníze na vývoj fonetické abecedy a stanovil, že *Androkles a lev* má být první z jeho her, která bude přeložena, jsme všichni dostali několik výtisků *Androkla*, stejně jako každý, kdo se mému otci nachomýtl do letové dráhy. Rodinná šuška mluvila dokonce o téměř stovce zakoupených a rozdáných knih. Jeho sdílnost měla nakažlivé kouzlo. Zbožňovala jsem ji, a ještě teď se musím pousmát, když si vzpomenu, jak otec předčítal o tom, jak Androkles ošetřoval lvovi zraněnou tlapu, vojáci skandovali „Předhodte je všechny lvům“ na melodii písně „Vpřed, Kristovi vojáci“ a otec to prokládal redakčními poznámkami o životně důležitém – a nelze ani dost zdůraznit, jak *velmi* životně důležitém – významu fonetických a mezinárodních jazyků. Dodnes mám ve své ordinaci velkého keramického čmeláka, a také se vždycky musím smát, když si vzpomenu, jak ho otec naplnil až po okraj medem a létal s ním kolem, včetně oblíbených leteckých manévřů, jako byl příznačný trojlístek. Když byl čmelák v letu vzhůru nohama, med se přirozeně rozlil po celé kuchyni, až se matka nakonec otázala: „Marshall, je tohle *opravdu* nezbytné? Jenom děti ponoukáš.“ Načež jsme se souhlasně zachichotali a docílili tím ještě několika dalších minut letu čmeláka.

Bylo to vážně kouzelné, trochu jako mít za otce Mary Poppinsovou. O mnoho let později mi věnoval náramek s vyrytými slovy Michaela Faradaye, která jsou vytesána nad budovou fyzikální fakulty na UCLA: „Nic není tak úžasné, aby to nemohla být pravda.“ Netřeba dodávat, že Faraday prodělal opakovaná nervová zhroucení, a že je ta poznámka patrně nepravdivá, ale je to krásná myšlenka i postoj a dost přesně vystihuje

mého otce v jeho skvělých chvílích. Matka často říkala, že se vždycky cítí být ve stínu otcovy duchaplnosti, šarmu, náruživosti a představitosti. Její postřeh, že na děti působí jako Krysař se svou flétnou, rozhodně potvrdil účinek jeho charismatu na mé přátele a další děti, ať už jsme bydleli kdekoli. Má matka ale byla tím, s kým si mí přátelé chtěli posedět a popovídat; s otcem jsme si hráli a s matkou jsme si povídali.

Má matka, která je naprosto přesvědčena o tom, že nejde o to, jaké karty člověk od života dostane, ale jak s nimi hraje, je zdaleka tou nejvyšší kartou, kterou mi život dal. Je laskavá, spravedlivá a velkorysá a má takový ten typ sebevědomí, který člověk získá díky tomu, že ho vychovávají rodiče, kteří ho nejen hluboce milují, ale kteří jsou i sami laskaví, spravedliví a velkorysí lidé. Můj dědeček, který zemřel, než jsem se narodila, byl univerzitní profesor a vystudovaný fyzik. Byl to podle všeho duchaplný člověk, který byl také nadmíru laskavý jak ke svým studentům tak i kolegům. Babička, kterou jsme znala velmi dobře, byla srdečná a starostlivá žena, která se, stejně jako má matka, hluboce a skutečně zajímala o druhé, což pak ústilo v pozoruhodnou schopnost navazovat přátelství a vytvářet pro ostatní pohodu. Lidé za ní vždy chodili, stejně jako za mou matkou, a nedostatek času nebo přílišná zaneprázdněnost nikdy nebyly výmluvou pro to, aby se jim nevěnovala nebo je neposlouchala dost pozorně.

Nebyla to žádná intelektuálka, na rozdíl od mého dědečka, který opakovaně pročítal Shakespeara a Marka Twaina. Místo toho se zapojovala do různých klubů. Vzhledem k tomu, že byla oblíbená a byla rozeným organizátorem, neustále ji volili předsedkyní různých skupin, do nichž vstupovala. V mnoha ohledech byla znepokojivě konzervativní – republikánka, Dcera Americké revoluce s tendencí trávit čas na čajových dy-
cháncích, z toho všeho býval můj otec na mrtvici – ale byla to vlídná, leč rázná žena, která nosívala květované šaty, leštila si nehty, prostírala dokonalé tabule a vždycky voněla po květinovém mýdle. Nedokázala být nepřívětivá, a byla to skvělá babička.

Má matka – vysoká, štíhlá a krásná – byla na střední i na vysoké oblíbenou studentkou. Obrázky v jejích fotoalbech ji ukazují jako očividně šťastnou mladou ženu, většinou obklopenou přáteli, jak hraje tenis, plave, šermuje, jezdí na koni, zabraná do aktivit dívčího spolku nebo také trochu ve stylu Gibsonovy dívky s řadou pohledných chlapců. Ty fotografie zachycují pozoruhodnou naivitu jiné doby a jiného světa, byla to ale doba a svět, v nichž se má matka evidentně cítila velmi příjemně. Nebyly tam žádné neblahé předzvěsti, žádné zádumčivé nebo melancholické tváře, žádné otázky vnitřní temnoty nebo nestability. Její přesvědčení, že by člověk měl být schopný spoléhat na určitou míru předvídatelnosti, mělo nejspíš kořeny v naprosté normálnosti lidí a událostí zachycených na těchto obrázcích a také v předchozích generacích jejích předků, kteří byli spolehliví, stabilní, vážení a všechno překonali.

Se staletími takové zdánlivé stability v genech nebyla má matka tak docela připravená na všechen ten poprask a potíže, kterým měla čelit poté, co odešla z domova svých rodičů a založila svou vlastní rodinu. Byla to ale právě matčina vytrvalá nezlomnost, její víra v to, že se všechno překoná, a její úžasná schopnost milovat a učit se, naslouchat a měnit, co mě udrželo naživu během těch let bolesti a zlých snů, které měly přijít. Nemohla vědět, jak těžké bude vypořádat se s šílenstvím, nic ji nepřipravilo na to, jak s duševní chorobou nakládat – to nevěděl nikdo z nás –, avšak v souladu se svou schopností milovat a se svou vrozenou odhodlaností s ní nakládala s pochopením a moudrostí. Nikdy jí nepřišlo na mysl, že by to vzdala.

Matka i otec vždy velmi podporovali můj zájem o psaní poezie a školních her, a také o vědu a medicínu. Ani jeden z nich se nesnažil mé sny omezovat, a díky rozumu i citlivosti dokázali rozeznat, jestli se jedná jen o nějakou fázi, kterou procházím, nebo o vážnější zájem. I má přechodná období byla ale většinou snášena s laskavostí a vynalézavostí. Vzhledem

k tomu, že jsem si mimořádně libovala v silném a nezvratném nadšení pro různé věci, byla jsem jednu dobu zoufale přesvědčena, že musíme mít jako domácího mazlíčka lenochoda. Má matka, která byla zahrnána tak daleko, jak jen se dalo, když mě nechala chovat psy, kočky, ptáky, ryby, želvy, ještěrky, žáby a myši, už tak bujně nadšení nepociťovala. Otec mě přesvědčil, abych vypracovala o lenochodech podrobný vědecký a literární zápisník. Navrhl, že bych kromě praktických informací o jejich výživových potřebách, životním prostředí a veterinárních nárocích měla také sepsat řadu básní a esejů o tom, co pro mě lenochodi znamenají, navrhnout pro ně v našem současném domě přirozené prostředí, a podrobně pozorovat jejich chování v zoologické zahradě. A pokud to všechno udělám, mí rodiče pak zváží, že by mi nějakého lenochoda našli.

Jsem si jistá, že oba věděli, že jsem se prostě zamilovala do představy, že bych měla nějaké podivné zvíře, a že pokud dostanu nějakou jinou možnost, jak své nadšení vyjádřit, budu naprosto spokojená. Samozřejmě, že měli pravdu. Došlo mi to při samotném pozorování lenochodů v Národní ZOO. Pokud existuje něco nudnějšího než pozorovat lenochoda – snad kromě pozorování cvrčka nebo sledování schůzí Dotační komise Sněmovny reprezentantů na satelitním vysílání sítě C-SPAN – tak jsem to zatím ještě neobjevila. Nikdy jsem se ještě tak vděčně nevrátila do prozaického světa své fenky, která ve srovnání s lenochodem působila svou komplexností až newtonovsky.

Můj zájem o medicínu byl ovšem trvalý a rodiče ho plně podporovali. Když mi bylo zhruba dvanáct let, koupili mi preparační nástroje, mikroskop a výtisk *Grayovy Anatomie*. Ukázalo se, že ta je příliš složitá, ale její přítomnost mi dodávala pocit toho, co podle mě skutečná Medicína představovala. Mou laboratoří byl pingpongový stůl u nás ve sklepě a trávila jsem nekonečná odpoledne pitváním žab, ryb, žížal a želv. A až teprve když jsem se na vývojovém žebříčku zvolených subjektů posunula výš a dostala plod prasete – jehož maličký rypáček s dokonalými vousky mě

nakonec odrovnaly – mě svět pitvání znechutil. Doktoři z nemocnice na letecké základně Andrews, kam jsem o víkendech chodila vypomáhat jako dobrovolnice nebo pomocná sestra, mi dávali skalpely, hemostaty a mimo jiné také lahvičky s krví pro mé domácí experimenty. Mnohem důležitější ovšem bylo, že mě a mé zájmy brali velmi vážně. Nikdy se mě nesnažili zrazovat od toho, abych se stala lékařkou, přestože vnímání té doby bylo, že žena má být spíše zdravotní sestrou. Brali mě s sebou na vizity a dovolovali mi, abych je pozorovala, nebo dokonce asistovala při drobných chirurgických zákrocích. Pečlivě jsem je sledovala, když vyndávali stehy, měnili obvazy a prováděli lumbální punkce. Držela jsem nástroje, nahlížela do ran, a při jedné příležitosti jsem vyndala stehy z pacientovy zašité abdominální incize.

Chodívala jsem do nemocnice brzy ráno a odcházela pozdě večer. Nosívala jsem s sebou knihy a spoustu otázek: Jaké to je být studentem medicíny? Pomáhat při porodu? Být v blízkosti smrti? Nejspíš jsem byla ohledně svého zájmu o poslední jmenované téma obzvláště přesvědčivá, protože jeden z doktorů mi dovolil zúčastnit se části pitvy, což bylo mimořádné a také děsivé. Stála jsem vedle ocelového pitevního stolu a usilovně jsem se snažila nedívat se na malé nahé tělo mrtvého dítěte, ale nedokázala jsem se tomu ubránit. Pach, který prosycoval celou místnost, byl odporný, a dlouho mě zachraňovalo jen rozptýlení zvukem cákající vody a rychlost patologových rukou. Nakonec, abych neviděla to, co jsem viděla před sebou, jsem se uchýlila ke svému racionálnějšímu zvídavému já a kladla jsem jednu otázku za druhou a na každou odpověď navazovala další otázkou. Proč dělá patolog ty řezy, které dělá? Proč nosí rukavice? Kam se všechny ty části těla dávají? Proč se některé části váží a jiné ne?

Zpočátku to byl způsob, jak uniknout hrůze toho, co se přede mnou odehrávalo, ale po chvíli se ze zvědavosti stala podmanivá síla sama o sobě. Soustředila jsem se na otázky a přestala vnímat samotné tělo.

Stejně jako od té doby snad tisíckrát mě má zvědavost a temperament dovedly do míst, která jsem nebyla schopna emočně zvládnout, ale ta-
táž zvědavost a vědecká stránka mé mysli vytvořily dostatečný odstup
a strukturovanost, aby mi umožnily to zvládnout, odklonit, promyslet
a posunout se dál.

Když mi bylo patnáct, jela jsem s ostatními pomocnými sestrami na sku-
pinovou exkurzi do nemocnice svaté Alžběty, washingtonské federální
psychiatrické nemocnice. Svým způsobem to byl mnohem děsivější zá-
žitek než sledovat pitvu. Všechny jsme byly cestou v autobuse nervózní,
chichotaly jsme se a dělaly jsme nesmyslné poznámky jako malé ško-
lačky v marné snaze zmírnit svou úzkost z neznáma a z toho, jak jsme si
představovaly, že vypadá svět bláznů. Myslím, že jsme měly strach z ně-
čeho tak cizího, z možné násilnosti a z toho, jaké bude vidět někoho, kdo
se naprosto neovládá. „Ty jednou skončíš u svaté Alžběty,“ popichovali
jsme se navzájem jako děti, a přestože jsem neměla žádný důvod se do-
mnívat, že bych nebyla celkem slušně racionální, začínaly se mi v mysli
objevovat iracionální obavy. Koneckonců jsem měla hrozně vznětlivou
povahu, a i když se projevovala málokdy, pokud propukla, vyděsila mě
i každého, kdo byl poblíž epicentra výbuchu. Byla to jediná, leč znepo-
kojivá trhlina v jinak vzduchotěsném plášti mého chování. Jen bůh vě-
děl, co se odehrává pod naprostou sebekázní a emočním sebeovládáním,
pramenícím z mé výchovy. Věděla jsem ale, že tam trhliny jsou, a měla
jsem z nich strach.

Nemocnice sama o sobě vůbec nebyla tak ponurá, jak jsem si předsta-
vovala. Pozemky byly rozlehlé, krásné, plné nádherných starých stromů.
Na několika místech byl úžasný výhled na město a jeho řeky a působné
předválečné budovy vyzařující jižanskou vlídnost, která bývala tak ne-
dílou součástí Washingtonu. Při vstupu na oddělení ale iluze vytvo-
řená noblesní architekturou a krajinou zmizela. Okamžitě nastoupila

hrozivá realita výjevů, pachů a zvuků představujících šílenství. U svatého Andrewa jsem byla zvyklá vídat na léčebných a chirurgických odděleních relativně velký počet sester, ale vrchní sestra, která nás prováděla u svaté Alžběty, říkala, že tady je na každého psychiatrického ošetřovatele devadesát pacientů. Fascinovala mě představa, že se od jednoho člověka očekává, že bude zvládat takovou spoustu potenciálně násilnických pacientů, a tak jsem se zeptala, jak se zaměstnanci chrání. Odpověděla, že většinu pacientů drží pod kontrolou medikace, ale občas je nutné je „pokropit hadicí“. „*Pokropit hadicí*“?! Jak je možné, že může být někdo tak nezvladatelný, že je třeba použít tak brutální metodu na jeho ukáznění? Nemohla jsem to dostat z hlavy.

Mnohem horší ale bylo vstoupit do společenské místnosti jednoho z ženských oddělení, stát bez hnutí a pozorovat kolem sebe bizarní oblečení, podivínské chování, nervózní popocházení, zvláštní smích a občasný srdceryvný křik. Jedna žena stála jako čáp, s jednou nohou schovanou pod sebou, a celou dobu, co jsem tam byla, se pro sebe hihňala. Další pacientka, která nejspíš bývala velmi krásná, stála uprostřed společenské místnosti, povídala si sama pro sebe a rozplétala si své dlouhé rzzavé vlasy. Mezitím pořád roztěkaným pohledem sledovala veškerý pohyb kohokoli, kdo se k ní pokusil přiblížit. Zpočátku jsem z ní byla vystrašená, ale také mě zaujala a tak nějak upoutala. Pomalu jsem došla až k ní. Nakonec, poté co jsem pár minut stála několik stop od ní, jsem sebrala odvalu a zeptala jsem se jí, proč je tady v nemocnici. Koutkem oka jsem si všimla, že se všechny ostatní dobrovolnice shlukly na opačném konci místnosti a povídají si mezi sebou. Rozhodla jsem se ale zůstat tam, kde jsem byla. Má zvědavost obrušovala hrany strachu.

Pacientka mezitím dlouho hleděla skrze mě. Pak pohlédla stranou, aby se nedívala přímo na mě, a vysvětlila mi, proč je u svaté Alžběty. Říkala, že když jí bylo pět let, rodiče jí dali do hlavy hrací automat na kuličky. Červené kuličky jí říkaly, kdy se má smát, modré, kdy má být

zticha a držet se od ostatních dál, zelené kuličky jí říkaly, že má odříkat násobilku tří. Co pár dní se mezi páčky automatu dostala stříbrná kulička. V tu chvíli se obrátila a zahleděla se přímo na mě. Domnívala jsem se, že si ověřuje, jestli ji ještě poslouchám. Samozřejmě, že jsem poslouchala. Jak by člověk mohl neposlouchat? Celá ta věc byla bizarní, ale strhující. Zeptala jsem se jí: „A co znamenala ta stříbrná kulička?“ Upřeně na mě hleděla, a pak v jejích očích všechno pohaslo. Hleděla kamsi do prostoru, lapená v nějakém svém vnitřním světě. Nikdy jsem se nedozvěděla, co ta stříbrná kulička znamená.

Ačkoli mě to tam fascinovalo, primárně mě děsila podivnost pacientek a citelná míra hrůzy v místnosti. Ještě silnější než strach však byly bolestné výrazy v očích těch žen. Nějaká část mého já s nimi instinktivně komunikovala a nějakým podivným způsobem tu bolest chápala, ale ani omylem bych si byla nedokázala představit, že se jednoho dne podívám do zrcadla a uvidím, jak se jejich smutek a šílenství zračí i v mých vlastních očích.

Během celého svého dospívání jsem měla to štěstí, že mě nejen mí rodiče a lékaři v nemocnici svatého Andrewa, ale také mnoho přátel mých rodičů, aktivně podporovalo v tom, abych se věnovala svým lékařským a vědeckým zájmům. Rodiny z Letecké meteorologické služby bývaly přidělovány na tytéž vojenské základny, a obzvláště jedna rodina mívala často shodné umístění jako ta naše a byla nám mimořádně blízká. Chodívali jsme společně na pikniky, trávili jsme společně dovolené, chodily k nám stejné paní na hlídání a často jsme ve velké skupině vyráželi do kina, na večeri a na večírky v Důstojnickém klubu. Jako malí jsme si s mým bratrem a sestrou hrávali s jejich třemi syny na schovávanou. Pak, když jsme byli starší, chodívali jsme na softball, do tanečních, na poklidné večírky i na o trochu divočejší večírky. A nakonec jsme neodvratně vyrostli a vydali se každý svou cestou. Jako děti jsme ale byli

ve Washingtonu a v Tokiu, a pak zpátky ve Washingtonu téměř nerozluční. Jejich matka – srdečná, legrační, energická, praktická zrzavá irská katolička – mi dala druhý domov a já jsem k nim chodívala jako domů a zůstávala jsem tam dost dlouho na to, abych vstřebala vůni koláče a sušenek a laskavost a smích a hodiny hovoru. S mou matkou byly, a stále ještě jsou, nejlepší přítelkyně, a vždycky mi dávala pocit, jako bych byla součástí její širší rodiny. Byla zdravotní sestra a pokaždé pozorně poslouchala, když jsem sáhodlouze vykládala o svých velkolepých plánech na studium medicíny, psaní a výzkum. Občas se do toho vložila se slovy „Ano, ano, to je moc zajímavé“, „Jistěže můžeš“ nebo „A přemýšlela si o...?“ Nikdy ale neřekla nic jako „Myslím, že to není moc praktické“ nebo „Co kdybys počkala, a uvidíš, jak to půjde?“

Její manžel, matematik a meteorolog, se choval dost podobně. Vždy se mě pečlivě vyptával na můj nejnovější projekt, na to, co čtu, nebo jaké zrovna pitvám zvíře a proč. Mluvil se mnou velmi vážně o vědě a medicíně a povzbuzoval mě, abych své plány a sny dovedla co nejdál. Stejně jako můj otec hluboce miloval přírodní vědy a dlouze diskutoval o tom, jak jsou fyzika, filozofie a matematika, každá svým vlastním způsobem, jako žárlivé milenky, které se dožadují absolutního zanícení a plné pozornosti. Teprve teď, při zpětném pohledu – po pozdějších událostech v mém životě, které zchladily mé nadšení a kdy mi bylo řečeno, abych buďto slevila ze svých nároků nebo abych držela svůj elán na uzdě –, dokážu plně ocenit vážnost, s jakou přijímali mé myšlenky mí rodiče a jejich přátelé. A až teď začínám skutečně chápat, jak nesmírně důležité bylo jak pro můj intelektuální, tak i můj emoční život to, že se mým myšlenkám dostávalo nejen úcty, ale i aktivního povzbuzení. S vášnivou prudkou povahou je člověk velmi zranitelný vůči bořitelům snů a já jsem měla veliké štěstí, že jsem vyrostla mezi nadšenci a milovníky nadšenců.

Takže jsem byla téměř naprosto šťastná. Měla jsem skvělé přátele, aktivní život plný plavání, jízdy na koni, softballu, večírků, známostí, letní

dovolené v Chesapeaské zátocce a všechny ty spousty dalších začátků ve svém životě. Uprostřed toho všeho mi ale postupně docházelo, co to znamená být citově založenou, poněkud impulzivní dívkou v extrémně tradicionalistickém vojenském světě. Nezávislost, temperament a dívčí mládí se v podivné zemi společenských plesů setkávaly jen velmi obtížně. Ples námořních sil byl místem, kde se měly děti důstojníků naučit jemné finesy chování, tance, nošení bílých rukaviček a dalších životních neskutečností. Tam se také děti měly naučit, pokud jim to bolestně nevyjasnilo už předchozích čtrnáct patnáct let, že generálové svým postavením předčí plukovníky, kteří naopak předčí majory a kapitány a poručíky, a všichni, ale opravdu všichni, svým postavením předčí děti. A v řadách dětí, chlapci svým postavením vždy předčí dívky.

Jedním ze způsobů, jak tuto obzvláště iritující hierarchii vštípit mladým dívkám, bylo naučit je prastarému a směšnému umění pukrlat. Těžko si představit, že by jakákoli dívka, která to má alespoň trochu v hlavě v pořádku, považovala pukrlata za něco byt' jen vzdáleně snesitelného. Vzhledem k tomu, že se mi dostalo výhody liberální výchovy otcem, jehož názory a chování byly silně nekonformní, vypadalo neskutečně, že by se ode mě něco takového vážně očekávalo. Viděla jsem před sebou řadu dívek s naškrobenými krinolínami a sledovala jsem, jak každá vysekla úhledné pukrle. Ovce, říkala jsem si v duchu, jsou to ovce. Pak přišla řada na mě. Něco ve mně vzkypělo. Přetekla míra toho, kolikrát jsem byla svědkem toho, že se od dívek očekává poslušnost. A ještě mnohem nesnesitelnější bylo sledovat, jak dívky ochotně na tuto obřadnou podřízenost přistupují. Odmítla jsem. V jakémkoli jiném světě by šlo možná o pouhou drobnost, ale ve světě vojenských zvyklostí a protokolu, kde symboly a poslušnost byly vším a dětské neuposlechnutí mohlo ohrozit otcovy šance na povýšení, to bylo vyhlášením války. Odmítnout uposlechnout dospělého, bez ohledu na absurdnost jeho požadavku, se to prostě nedělalo. Slečna Courtnayová, naše taneční učitelka, mě

propalovala nasupeným pohledem. Znovu jsem odmítla. Říkala, že si je velmi jistá, že to plukovníka Jamisona hrozně rozčílí. Já jsem odvětila, že se domnívám, že to plukovníku Jamisonovi bude úplně jedno. Mýlila jsem se. Ukázalo se, že to plukovníku Jamisonovi jedno nebylo. Jakkoli mu připadalo směšné učit dívky dělat pukrlata před důstojníky a jejich manželkami, daleko víc ho trápilo, že jsem byla k někomu nezdvořilá. Omluvila jsem se a pak jsme spolu vymysleli kompromisní pukrle zahrnující jen co nejnepatrnější pokrčení kolen a snížení těla. Bylo jemně vybroušené a představovalo jedno z otcových typicky geniálních řešení ze své podstaty nepříjemné situace.

Poklony jsem nesnášela, ale zbožňovala jsem eleganci slavnostních uniforem, hudbu a tanec a krásu večerních plesů. Bez ohledu na to, jak moc jsem potřebovala svou nezávislost, zjišťovala jsem, že mě také bude vždy přitahovat svět tradic. Žít za zdmi tohoto vojenského světa představovalo nádherný pocit jistoty. Očekávání byla jasná a výmluv bylo málo. Byla to společnost, která skutečně věřila ve fair play, čest, fyzickou odvalu a ochotu zemřít za svou vlast. Pravda, pro členství vyžadoval tento svět jistou slepou oddanost, ale toleroval, protože musel, mnoho intenzivních a donkichotských mladých mužů, kteří byli ochotni závratně riskovat své životy. A toleroval, protože musel, dokonce i méně společensky disciplinovanou skupinu vědců, z nichž mnozí byli meteorologové a z nichž většina milovala nebe téměř stejně jako piloti. Byla to společnost vybudovaná na napětí mezi romantikou a disciplínou, komplikovaný svět vzrušení, zmaru, rychlého života a náhlé smrti, a umožňovala nahlédnout do toho, jaký byl nejspíš, v tom nejlepším i v tom nejhorším, život v devatenáctém století: civilizovaný, pohodlný, elitářský, a mimořádně netolerantní vůči slabosti jedince. Ochota obětovat své vlastní touhy byla daná; sebekontrola a zdrženlivost se předpokládaly.

Matka mi jednou vyprávěla o tom, jak šla na čaj do domu otcova velícího důstojníka. Jeho žena byla, stejně jako ženy, které pozvala na

čaj, manželkou pilota. Součástí její úlohy bylo promluvit si s mladými manželkami o veškerých záležitostech od etikety, jako například jak uspořádat společenskou večeři, až po zapojení do obecních aktivit na základně. Poté, co se těmto tématům chvíli věnovaly, obrátila pozornost ke skutečnému předmětu hovoru. Řekla, že piloti by neměli nikdy létat rozhněvaní nebo rozrušení. Hněv může vést k chybnému úsudku nebo výpadku soustředění, může pak dojít k leteckým nehodám, piloti mohou přijít o život. Manželky pilotů by se tudíž se svými muži před letem neměly nikdy hádat. Klidná mysl a sebekontrola jsou u ženy nejen žádoucími, ale také nezbytnými vlastnostmi.

Jak později matka říkala, bylo už tak dost špatné strachovat se po každé, když manžel vzlétne s letadlem, a teď jí ještě řekli, že se má navíc cítit provinile, pokud letadlo spadne. Hněv a nespokojenost bylo třeba si nechat pro sebe, aby nebyly příčinou smrti. Vojenský svět, ještě více než zbytek společnosti, kladl důraz na dobré vychování, jemnost a vyrovnanost žen.

Kdybyste mi v oněch zdánlivě nekomplikovaných dnech bílých rukavic a klobouků se širokou krempou řekli, že ze mě za dva roky bude psychotička a budu toužit jen po smrti, zasmála bych se, podívala se nad tím, a přešla bych to. Hlavně bych se tomu ale smála.

A pak, uprostřed toho, jak jsem si zvykala na všechny ty změny a paradoxy a poprvé jsem se cítila pevně zakořeněná ve Washingtonu, můj otec odešel od letectva a přijal práci jako vědec ve výzkumné instituci Rand Corporation v Kalifornii. Psal se rok 1961, mně bylo patnáct let a všechno v mém světě se začalo rozpadat.

První den na střední škole v Pacific Palisades – což, příznačně pro dítě z armády, bylo to už několik měsíců po začátku školního roku pro všechny ostatní – mi dal počáteční představu, že život bude hroživě jiný. Začalo to obvyklým rituálem při změně školy, to znamená přeřikáním